

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті здійснено аналіз застосування компетентнісного підходу у підготовці учителів початкової школи до освітнього процесу. Обґрунтовано актуальність дослідження проблеми реалізації компетентнісного підходу у підготовці учителів початкової школи, що забезпечить розвиток умінь оперувати інформацією, проектувати свою діяльність, творчо застосовувати набуті знання й досвід у різних педагогічних ситуаціях.

Зазначено, що компетентнісний підхід є універсальним методологічним орієнтиром, який спрямовує освітньо-виховний процес підготовки учителів початкової школи на формування професійних компетентностей на основі взаємозв'язку набутих знань, умінь і навичок та практичного досвіду.

Виділено принципово важливі положення компетентнісного підходу підготовки учителів початкової школи. На основі аналізу наукових літературних джерел та вивчення передового педагогічного досвіду визначено й класифіковано якості, якими повинен володіти учитель початкової школи, та критерії: фахові компетентності, психолого-педагогічні компетентності, технологічні компетентності.

Ключові слова: компетентнісний підхід, підготовка вчителя, початкова школа, професійні і предметні компетентності, сучасні освітні технології, освітньо-виховний процес.

В статье проведен анализ применения компетентностного подхода в подготовке учителей начальной школы к образовательному процессу. Обоснована актуальность исследования проблемы реализации компетентностного подхода в подготовке учителей начальной школы обеспечит развитие умения оперировать информацией, проектировать свою деятельность, творчески применять полученные знания и опыт в различных педагогических ситуациях.

Отмечено, что компетентностный подход является универсальным методологическим ориентиром, который направляет образовательно-воспитательный процесс подготовки учителей начальной школы на формирование профессиональных компетенций на основе взаимосвязи приобретенных знаний, умений, навыков и практического опыта.

Выделено принципиально важные положения компетентностного подхода подготовки учителей начальной школы. На основе анализа научных литературных источников и изучение передового педагогического опыта признаком, на основе которой может происходить оценка, определение и классификация качеств, которыми должен обладать учитель начальной школы, были выбраны следующие критерии: профессиональные компетентности, психолого-педагогические компетентности, технологические компетентности.

Ключевые слова: компетентностный подход, подготовка учителя, начальная школа, профессиональные и предметные компетентности, современные образовательные технологии, образовательно-воспитательный процесс.

The article analyzes the application of the competence approach in the preparation of elementary school teachers to the educational process. The relevance of the study of the problem of the implementation of a competent approach in the training of primary school teachers is grounded, which will ensure the development of the ability to operate information, to project their activities, to apply creatively the acquired knowledge and experience in different pedagogical situations.

It is noted that the cooperative approach is a universal methodological guideline that directs the educational and educational process of the preparation of primary school teachers for the formation of professional competences on the basis of the interconnection of acquired knowledge, skills, and practical experience.

Principally important provisions of the competent approach of the preparation of primary school teachers. Based on the analysis of scientific literary sources and the study of advanced pedagogical experience on the basis of which evaluation, definition and classification of qualities that the

teacher of the elementary school should possess, the following criteria were chosen: professional competence, psychological and pedagogical competencies, technological competencies.

We believe that the competence of primary school teachers, in the aspect of the problem under study, should be a means of self-realization of the personality, based on professional knowledge, skills, skills, personal qualities, and preparedness for educational activity.

Psychological-pedagogical competences include a combination of knowledge, skills and professional skills in solving untypical pedagogical tasks that arise in the course of teaching the course "Natural History"; mastering of methods and methods of interest taking into account the age-old peculiarities of junior pupils; application of advanced pedagogical experience in methodological development of lessons; improvement of own professional level.

By the signs of technological competences of primary school teachers, include the ability to apply didactic tools in the teaching of natural science; to introduce innovative teaching methods; to predict and achieve the results of educational activities of junior pupils.

It is generalized that the competence approach involves the formation of not only knowledge, skills and abilities of elementary school teachers, but also the acquisition of professional experience.

***Keywords:** competency approach, teacher training, elementary school, professional and subject competence, modern educational technologies, educational and educational process.*

Постановка проблеми. Удосконалення підготовки педагогічних фахівців на основі компетентнісного підходу є одним із важливих напрямів модернізації вищої освіти, що означено у Національній стратегії розвитку освіти України на 2012–2021 роки, Законі України «Про вищу освіту» та в інших нормативних документах. Тому одними із пріоритетних стають питання базової та методичної підготовки учителів початкових класів до вирішення завдань, які входять до освітнього процесу початкових закладів.

Необхідність формування у молодших школярів світогляду, ціннісних орієнтацій, природознавчої компетентності актуалізувала потребу в ефективній підготовці учителів початкової школи до освітнього процесу.

Зважаючи на те, що зміст навчальних програм для початкової школи має інтегрований характер та поєднує в собі навчальний матеріал з різних дисциплін, організацію навчально-пізнавального процесу необхідно здійснювати із використанням сучасних освітніх технологій та на основі компетентнісно орієнтованих завдань. Це дає широкі можливості для формування системи інтегрованих знань про природні закономірності, забезпечення опанування способів навчально-пізнавальної і практичної природоохоронної діяльності, розвитку ціннісних орієнтацій у ставленні до навколишнього середовища.

Зміст сучасної підготовки учителів початкової школи до практичної діяльності не завжди відповідає запитам сьогодення. Реалізація компетентнісного підходу у підготовці учителів початкової школи забезпечить розвиток уміння оперувати інформацією, проектувати свою діяльність, творчо застосовувати набуті знання й досвід у різних педагогічних ситуаціях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Враховуючи актуальність досліджуваної проблеми, відмітимо, що різні її аспекти знаходяться у центрі уваги багатьох науковців. Так, професійну підготовку

Pedagogy

в системі вищої освіти вивчали О. Абдулліна, А. Алексюк, Г. Андреева, Ю. Бабанський, В. Гриньова, О. Дубасенюк, М. Євтух, І. Зязюн, О. Мороз, Н. Нічкало, О. Пехота, В. Сластьонін та ін.

Теоретико-методичні основи професійної підготовки учителів початкової школи досліджували О. Біда, Н. Воскресенська, С. Гончаренко, П. Гусак, Л. Коваль, А. Линенко, С. Литвиненко, Н. Максименко, С. Мартиненко, І. Пальшкова, Л. Петухова, І. Шапошнікова, В. Шмига.

Питання компетентнісного підходу розкрито у працях Б. Ананьєва, І. Зимньої, О. Леонтєєва, О. Пометун, С. Рубінштейна, А. Хуторського; В. Самойленко, О. Топузова, Л. Вішнікіної, І. Діброви.

Науковцями з'ясовано теоретико-методологічні підходи до формування професійних і предметних компетентностей, механізми їх реалізації у підготовці учителів початкової школи.

Зауважимо на тому, що аналіз результатів напрацювань учених і практичного досвіду засвідчує, що в учителів початкової школи виникають труднощі у викладанні, тому виникає необхідність обґрунтування компетентнісного підходу в їх підготовці до вказаного виду діяльності.

Мета статті полягає у визначенні сутності компетентнісного підходу у підготовці учителів початкової школи до здійснення освітнього процесу.

Відповідно до мети поставлені наступні завдання:

- визначити положення компетентнісного підходу підготовки учителів початкової школи до викладання навчальних дисциплін;
- характеризувати класифікацію компетентностей, якими повинен володіти учитель початкової школи.

Виклад основного матеріалу. Компетентнісний підхід є універсальним методологічним орієнтиром, який спрямовує освітньо-виховний процес підготовки учителів початкової школи на формування професійних компетентностей на основі взаємозв'язку набутих знань, умінь і навичок та практичного досвіду.

Поняття «компетентність» не є сумою знань, умінь і навичок, оскільки охоплює знаннєвий, операційно-технологічний, ціннісно-мотиваційний аспекти, які характерні для діяльності [Міхєєнко, 2016]. У той час, за словником української мови, «компетентний» трактується як такий, що має певні повноваження, тобто повновладний, повноправний, а «компетенція» – як «обізнаність з чого-небудь, коло повноважень установи, організації чи особи» [Яременко, 2000: с. 305]. У словнику-довіднику педагогіки вищої школи термін «компетентність» розглядається у контексті поєднання когнітивного, предметно-практичного й особистісного досвіду [Педагогіка вищої школи, 2007: с. 150].

О. Овчарук розглядає поняття «компетентність» як комплекс ключових навчальних умінь або навичок, знань та уявлень, ціннісних орієнтацій як здатність сприймати соціальні та індивідуальні потреби [Овчарук, 2004: с. 6-16].

Поряд із фронтальними та індивідуальними формами роботи учитель початкової школи повинен залучати молодших школярів до колективної діяльності із застосуванням інноваційних методик, приділяти значну увагу проєктній технології, використовувати інформаційно-комунікаційні засоби навчання: електронний планетарій, короткотривалі ролики про тіла Сонячної системи, Всесвіт [Навчальні програми, 2016].

Зазначимо, що виділені особливості організації навчально-пізнавального процесу вимагають обґрунтування методологічних підходів до підготовки учителів початкової школи, що дасть змогу всебічно дослідити цей феномен. Серед основних підходів у підготовці учителів науковці виділяють системний, особистісно орієнтований, аксіологічний, акмеологічний, діяльнісний, компетентнісний, інтегративний.

Відтак, схиляємося до думки В. Носаченка про те, що «компетентність» розвиває уміння вирішувати найрізноманітніші життєві проблеми, розуміти й критично аналізувати отриману інформацію, приймати рішення, оцінювати соціальні наслідки дій, працювати у групі, розробляти й виконувати проєкти, організовувати свою роботу, використовувати нові інформаційні технології, проявляти стійкість перед труднощами, приймати нові рішення» [Носаченко, 2016: с. 33].

Сутнісний зміст поняття «компетентнісний підхід» О. Пометун розуміє як спрямованість освітнього процесу на формування ключових (базових, основних) і предметних компетентностей особистості [Пометун, 2004: с. 16-25]. Зазначимо, що у процесі підготовки учителів компетентнісний підхід полягає в розвитку вміння оперувати інформацією, проєктувати свою діяльність, творчо застосовувати набуті знання й досвід у різних педагогічних ситуаціях.

Зокрема, С. Сисоєва та І. Соколова, розглядаючи реалізацію компетентнісного підходу у професійній підготовці учителів, зазначають: «цей підхід також розглядають у таких змістових площинах: як узагальнена умова здатності людини ефективно діяти за межами навчальних сюжетів і навчальних ситуацій (В. Болотов); оволодіння особою знаннями й уміннями в комплексі (І. Бім, Н. Бражник, Н. Гальськова, І. Зимня, В. Краєвський, Н. Кузьміна, А. Маркова, С. Ніколаєва, О. Петрашук, О. Пометун, В. Сафонова, С. Сисоєва); інтеграція змісту й технологій теоретичної та практичної компонентів підготовки фахівців у вищих навчальних закладах (І. Соколова)» [Сисоєва, 2010: с. 62-63]. Тобто результатом освіти виступають не окремі знання, уміння, навички, а компетентності, завдяки яким учителі початкової школи успішно виконують нестандартні педагогічні задачі, реалізують власний педагогічний потенціал, здійснюють викладання навчальних дисциплін на високому професійному рівні.

У результаті дослідження було виділено такі принципово важливі положення компетентнісного підходу підготовки учителів початкової школи до викладання:

– зміст процесу підготовки учителів початкової школи до викладання реалізується на основі систематизованої зміни різноманітних видів діяльності суб'єктів освітнього процесу;

– діяльність викладачів та учителів початкової школи має творчий, цілеспрямований та системний характер і визначається педагогічними умовами підготовки;

– діяльність викладача, яка спрямована на підготовку учителів початкової школи до освітнього процесу, базується на загальнодидактичних та специфічних принципах і передбачає умови для реалізації професійно-педагогічного потенціалу особистості;

– процес підготовки учителів початкової школи до викладання базується на творчій активності, самовдосконаленні, високій екологічній культурі студентів, які зумовлюються використанням інноваційних форм, методів і засобів навчання.

У результаті аналізу наукових літературних джерел та вивчення передового педагогічного досвіду за ознаку, на основі якої може відбуватися оцінка, визначення та класифікація якостей, якими повинен володіти учитель початкової школи, було обрано такі критерії: фахові компетентності, психолого-педагогічні компетентності, технологічні компетентності.

Нам імпонує думка О. Ярошинської, яка обґрунтовує формування фахової компетентності учителя початкової школи як «цілісний безперервний процес, який реалізується в умовах освітнього середовища професійної підготовки даних фахівців та є дієвим за умов: комплексного підходу до проектування освітнього середовища; системного підходу, з яким пов'язана єдність і різноманітність педагогічних процесів; безперервності в організації педагогічного проектування середовища; постійного вдосконалення, введення додаткових умов, які б дозволяли покращити систему; оптимальності, що визначає врахування пріоритетів у процесі проектування, орієнтацію на кінцевий результат – формування фахової компетентності; нелінійного розвитку освітнього середовища, що спричиняє динамічність, різноманіття педагогічних явищ та процесів» [Ярошинська, 2013: с. 235].

Вважаємо, що фахова компетентність учителів початкової школи, в аспекті досліджуваної проблеми, повинна бути засобом самореалізації особистості, ґрунтуватися на професійних знаннях, уміннях, навичках, особистісних якостях, забезпечуватися готовністю до освітньої діяльності.

Психолого-педагогічні компетентності передбачають поєднання знань, умінь і професійних навичок щодо розв'язання нетипових педагогічних задач, які виникають у освітньому процесі початкових закладів; оволодіння методами і прийомами зацікавлення із врахуванням вікових особливостей молодших школярів; застосування передового педагогічного досвіду у методичних розробках уроків; удосконалення власного професійного рівня.

До ознак технологічних компетентностей учителів початкової школи, відносимо вміння застосовувати дидактичний інструментарій у процесі викладання природознавства; впроваджувати інноваційні методи навчання; прогнозувати і досягати результатів навчальної діяльності молодших школярів.

Висновки. Зважаючи на те, що компетентнісний підхід передбачає формування у вчителя не лише знань, умінь і навичок, а й набуття досвіду професійної діяльності, вважаємо його одним із провідних методологічних підходів учителів початкової школи.

Отже, компетентнісний підхід важливий із погляду формування готовності учителів початкової школи на основі науково обґрунтованих і структурованих знань із фундаментальних і спеціальних дисциплін, інноваційних технологій, що сприяють розвитку мотивації й ціннісному ставленню до освітньої діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

- Міхеєнко, 2016* – Міхеєнко О. І. Теоретичні і методичні основи професійної підготовки майбутніх фахівців зі здоров'я людини до застосування здоров'я зміцнювальних технологій : автореф. дис. доктр. пед. наук : 13.00.04 / О. І. Міхеєнко. – Тернопіль, 2016. – 40 с.
- Навчальні програми, 2016* – Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів України: Природознавство. Затверджено наказом МОН № 948 від 05.08.2016-2017 р. – К. : Видавничий дім «Освіта», 2016. – 159 с.
- Носаченко, 2016* – Носаченко В. М. Формування картографічної компетентності майбутніх учителів географії в процесі фахової підготовки : дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.04 / Володимир Миколайович Носаченко. – Переяслав-Хмельницький, 2016. – 285 с.
- Овчарук, 2004* – Овчарук О. В. Розвиток компетентнісного підходу : стратегічні орієнтири міжнародної спільноти [кол. монографія] / О. В. Овчарук // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи : / під заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : «К.І.С.», 2004. – С. 6-16.
- Педагогіка вищої школи, 2007* – Педагогіка вищої школи : словник-довідник / упор. О. О. Фунтікова. – Запоріжжя : ГУ «ЗІДМУ», 2007. – 404 с.
- Пометун, 2004* – Пометун О. Теорія і практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн / О. Пометун // Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи / під заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : К.І.С., 2004. – С. 16-25.
- Сисоєва, 2010* – Сисоєва С. О. Проблеми неперервної професійної освіти: тезаурус наукового дослідження: наук. видання / С. О. Сисоєва, І. В. Соколова / НАПН України. Ін-т педагогічної освіти і освіти дорослих, МОН. Маріупольський держ. гуманітарний ун-т. – К.: Видавничий Дім «ЕКМО», 2010. – 362 с.
- Яременко, 2000* – Яременко В. Новий словник української мови / О. Сліпущко, В. Яременко. – К. : Аконт, 2000. – 511 с.
- Ярошинська, 2013* – Ярошинська О. Формування фахової компетентності майбутніх учителів початкової школи в умовах освітнього середовища професійної підготовки / О. Ярошинська // Проблеми підготовки сучасного вчителя. – 2013. – № 7. – С. 230-235.

REFERENCES

- Mikheienko, 2016* – Mikheienko O. I. Teoretychni i metodychni osnovy profesiinoi pidhotovky maibutnix fakhivtsiv zi zdorov'ia liudyny do zastosuvannia zdorov'ia zmitsniuvalnykh tekhnolohii: avtoref. dys. doktr. ped. nauk: 13.00.04 / O. I. Mikheienko. – Ternopil, 2016. – 40 s.

Pedagogy

- Navchalniprohramy, 2016* – Navchalni prohramy dlia zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv Ukrainy: Pryrodoznavstvo. Zatverdzheno nakazom MON № 948 vid 05.08.2016-2017 r. – K. : Vydavnychiy dim «Osvita», 2016. – 159 s.
- Nosachenko, 2016* – Nosachenko V. M. Formuvannia kartohrafichnoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv heohrafiy v protsesi fakhovoi pidhotovky : dys. Na zdobuttia nauk. Stupenia kand. ped. nauk : 13.00.04 / Volodymyr Mykolaiovych Nosachenko. – Pereiaslav-Khmelnynskyi, 2016. – 285 s.
- Ovcharuk, 2004* – Ovcharuk O. V. Rozvytok kompetentnisnogo pidkhodu : stratehichni oriientyry mizhnarodnoi spilnoty [kol. monohrafiia] / O. V. Ovcharuk // Kompetentniyni pidxid u suchasniy osviti : cvitovy docvid ta ukraincki perspektyvy : / pidzah. red. O. V. Ovcharuk. – K. : «K.I.S.», 2004. – S. 6-16.
- Pedahohika vyshchoi shkoly, 2007* – Pedahohika vyshchoi shkoly : slovnyk-dovidnyk / upor. O. O. Funtikova. – Zaporizhzhia : HU «ZIDMU», 2007. – 404 s.
- Pometun, 2004* – Pometun O. Teoriia i praktyka poslidovnoi realizatsii kompetentnisnogo pidkhodu v dosvidi zarubiznykh krain / O. Pometun // Kompetentnisnyi pidkhid u suchasniy osviti : svitovy dosvid ta ukraincki perspektyvy / pidzah. red. O. V. Ovcharuk. – K. : K.I.S., 2004. – S. 16-25.
- Sysoieva, 2010* – Sysoieva S. O. Problemy neperervnoi profesiinoi osvity : tezaury s naukovoho doslidzhennia: nauk. vydannia / S. O. Sysoieva, I. V. Sokolova / NAPN Ukrainy. In-t pedahohichnoi osvity i osvity doroslykh, MON. Mariupolskyi derzh. Humanitarny iun-t.– Kyiv: Vydavnychiy Dim «EKMO», 2010. – 362 s.
- Yaremenko, 2000* – Yaremenko V. Novyi slovnyk ukraïnskoi movy / O. Slipushko, V. Yaremenko. – K. : Akonit, 2000. – 511 s.
- Yaroshynska, 2013* – Yaroshynska O. Formuvannia fakhovoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv pochatkovoï shkoly v umovakh osvitnoho seredovyscha profesiinoi pidhotovky / O. Yaroshynska // Problemy pidhotovky suchasnoho vchytelia. – 2013. – № 7. – S. 230-235.

УДК 373.3.016:812]:001.895

Наталія Калюжка

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

У статті визначено зміст інтерактивних методів навчання, наведено найбільш уживані інтерактивні методи навчання учнів початкової школи; обґрунтовано доцільність застосування інтерактивних технологій на уроках літературного читання. У статті розкрито якість, якими повинен володіти учень сучасної школи, щоб мати можливість знайти своє місце в житті: гнучко адаптуватися у мінливих життєвих ситуаціях; самостійно і критично мислити; уміти бачити і формулювати проблему, знаходити шляхи раціонального вирішення; усвідомлювати, де і яким чином здобути знання можуть бути використані оточуючому середовищі; бути комунікабельним, вміти працювати в колективі.

Доведено, що використання інтерактивних технологій – це не лише засіб створення атмосфери співробітництва, порозуміння і доброзичливості, а й можливість дійсно зреалізувати основні засади особистісно орієнтованого навчання. Адже застосування інтерактивних технологій на уроках літературного читання дає змогу створювати навчальне середовище, що допомагає учням формувати характер, розвивати світогляд, логічне мислення, зв'язне мовлення, виявляти і реалізовувати індивідуальні можливості.

Ключові слова: *інноваційні методи навчання, інтерактивне навчання, технології навчання, урок літературного читання, вчитель початкової школи.*

В статье определено содержание интерактивных методов обучения, приведены наиболее употребительные интерактивные методы обучения учащихся начальной школы; обоснована целесообразность применения интерактивных технологий на уроках литературного чтения. В статье раскрыты качества, которыми должен обладать ученик современной школы,